

Парадигмальний погляд на розвиток аквакультури

Вдовенко Н.М.

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри глобальної економіки
Національного університету біоресурсів і природокористування України

У статті обґрунтовано дієвість наукових рекомендацій щодо виділення перспективних заходів у підвищенні життєвого рівня населення, які спонукають вчених до опрацювання концептуальних засад розвитку галузей аграрного сектору економіки. Доведено необхідність проведення запропонованих заходів у сфері аквакультури. Виокремлено тезу про необхідність реалізовувати у прикладному аспекті пропозиції розвитку аквакультури. Запропоновано впровадити на практиці Державний реєстр рибогосподарських водних об'єктів, що сприятиме встановленню прозорої системи контролю за використанням водних об'єктів, аналітичному визначенню параметрів розвитку аквакультури, моделюванню та прогнозуванню діяльності у сфері аквакультури. Передбачено створити умови для запровадження альтернативних форм аквакультури, фермерських господарств сімейного типу, запровадження кооперації та змішаних господарств як передумови розвитку української аквакультури.

Ключові слова: аграрний сектор, попит, пропозиція, водні об'єкти, аквакультура, кооперація, контроль, товарна риба, виробництво.

Вдовенко Н.М. ПАРАДИГМАЛЬНЫЙ ВЗГЛЯД НА РАЗВИТИЕ АКВАКУЛЬТУРЫ

В статье обоснованы научные рекомендации по выделению перспективных мероприятий в повышении жизненного уровня населения, которые побуждают ученых к разработке концептуальных основ развития отраслей аграрного сектора. Доказана необходимость проведения предложенных мероприятий в сфере аквакультуры. Выделен тезис про необходимость реализовывать в прикладном аспекте предложения развития аквакультуры. Предложено внедрить на практике Государственный реестр рыбохозяйственных водных объектов, которые будут содействовать установлению прозрачной системы контроля над использованием водных объекте, аналитическому определению параметров развития аквакультуры, моделированию и прогнозированию деятельности в сфере аквакультуры. Предусмотрено создать условия для введения альтернативных форм аквакультуры, фермерских хозяйств семейного типа, внедрения кооперации и смешанных хозяйств как предпосылки развития украинской аквакультуры.

Ключевые слова: аграрный сектор, спрос, предложение, водные объекты, аквакультура, кооперація, контроль, товарная рыба, производство.

Vdovenko N.M. PARADIGMATICALLY VIEW OF THE DEVELOPMENT AQUACULTURE

In the article the scientific recommendations on the allocation of promising activities in improving the living standards of the population, that encourage scientists to develop the conceptual foundations of development of branches of the agrarian sector. The necessity of the proposed activities in the field of aquaculture. Isolated thesis about the need to implement in the applied aspect of aquaculture development proposals. It is proposed to implement in practice the State Register of fishery water bodies that will promote the establishment of a transparent system of control over the use of water bodies, the analytical definition of aquaculture development parameters, modeling and forecasting activities in the field of aquaculture. It plans to create conditions for the introduction of alternative forms of aquaculture, farming family type, the implementation of cooperation and the mixed economy as a prerequisite for the development of Ukrainian aquaculture.

Keywords: agrarian sector, demand, supply, water features, aquaculture, cooperation, control, commercial fish production.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Аквакультура, яка тривалий час для радянської людини, як і для більшості населення індустріальних країн світу, сприймалась як щось відносно другорядне, такий собі допоміжний спосіб отримання харчових продуктів, впевнено додала динаміки впродовж останніх двох десятиріч минулого століття і за обсягами виробництва та різно-

манітністю запропонованої продукції щонайменше зрівнялась з рибальством. В Україні традиції аквакультури мають досить давню історію. Обсяги виробництва у цій сфері економічної діяльності досягали майже 20% від загального обсягу виробництва продукції рибного господарства. Здавалось би, за втрати можливостей СРСР в частині забезпечення рибальства у водах відкритого моря до цього

напряму діяльності буде привернуто надзвичайну увагу, але цього не сталося. Очевидно, не досить вдалі та не завжди прораховані дії влади разом з сумнівними схемами приватизації колишніх потужних рибгоспів призвели до суттєвого падіння обсягів виробництва товарної риби та рибогосподарського матеріалу. Зрозуміло, що повністю або навіть на 50% забезпечити потреби населення України у продуктах, що виробляються з водних живих ресурсів, досить складно з об'єктивних причин. Водночас падіння, що нині спостерігається, потребує подальшого поглибленого наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові рекомендації щодо виділення перспективних заходів у підвищенні життєвого рівня населення, спонукають вчених до опрацювання концептуальних засад динамічного регулювання та розвитку галузей аграрного сектору економіки. В сучасних умовах ці питання обґрунтовано в наукових доробках В. Галушко та А. Діброви [1], О. Могильного [2], Д. Стеченко [3], В. Бодрова, О. Сафронової, Н. Балдич [5]. Вагомий внесок у теоретичне становлення системи регулювання галузей економіки зробили такі зарубіжні вчені, як, зокрема, Д. Кейнс [6], Р. Коуз [7]. Еволюція поглядів вчених засвідчує періоди, коли втручання держави в розвиток національних економік країн було мінімальним, а також країни, періоди і галузі з максимальним втручанням, всеохоплюючим характером [4; 8–11]. Безперечно, кожна з країн в той чи інший період часу обирала різноманітні методи свого втручання у розвиток галузей економіки, але і незаперечним є той факт, що всі інструменти такого впливу сформовані в теоріях щодо регулювання попиту, пропозиції, монетарної політики. Тому подальшого дослідження потребують аспекти розвитку вітчизняної галузі аквакультури у контексті світових тенденцій.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у виокремленні концептуальних засад до урегулювання проблем розвитку аквакультури в умовах інтеграційних процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Якщо ми усвідомлюємо себе частиною світу, а не таким собі відокремленим острівцем, то мусимо звертати увагу і на всілякі політичні події у світі, появу нових товарів, поширення нових поглядів та звичаїв. Так само не можемо пройти повз проблем, які почали виникати перед світовою спільнотою у другій половині минулого століття,

а саме повз зменшення природних запасів риби та інших водних живих ресурсів, зростання попиту на них та опрацювання напрямів задоволення потреб населення у повноцінній їжі [8, с. 23–33; 10]. Одним із механізмів сприяння поверненню аквакультури України колишнього місця та ролі було створення у 2013 році Бюджетної установи «Методично-технологічний центр з аквакультури». Установа своєю діяльністю сприяє встановленню реального стану справ в аквакультурі, дає можливість підтримувати створення нового інформаційного простору, надає консультації ініціативним рибним фермерам у започаткуванні власного бізнесу в аквакультурі, а також бере участь у розробленні нормативно-правових актів, які мають закрити виявлені під час попереднього аналізу законодавства прогалини, що не сприяють розвитку аквакультури.

Ринок риби та рибної продукції в Україні продовжує стискатись, причому досить швидкими темпами. Такого низького рівня споживання (минулого року, за офіційними даними, воно становило 8,6 кг) не було вже більш як 15 років. Водночас варто визнати, що суттєві обсяги риби та морепродуктів лишаються у тіні. Так, згідно зі спільними оцінками експертів реальні обсяги виробництва продукції аквакультури сягають 50 тис. тонн (офіційна статистика – приблизно 20 тис. т). Загалом імпорту продукції аквакультури становив (ті позиції, у яких можна бути впевненим) 141 42 498,5 кг (14 142,5 т) за перше півріччя 2016 року, що становить 10,1% від загального імпорту товарів групи 03. При цьому продукція аквакультури становила 95,9% від усієї риби живої (підгрупа 0301; але це з декоративними та акваріумними рибами включно); 98,3% від усього обсягу товарів підгрупи 0302 (риба свіжа, охолоджена); 4,6% від усієї риби мороженої (0303; при цьому риба морожена становила 85,7% від загального імпорту товарів групи 03); 34,2% від філе риб (підгрупи 0304); 0,8% від підгрупи 0305 (риба сушена, солена); не менше 0,5% від підгрупи 0307 (молюски та інші безхребетні; насправді теоретично має бути більше, але важко визначити, які молюски з аквакультури, крім, звичайно, головоногих). За видами імпортувались осетрові, форель, сьомга, калкан (тюрбо), нігіта, тилапія, лаврак, дорадо, пангасіус, латес нільський, мідії, тобто насправді об'єкти аквакультури, які або не культивуються в Україні зовсім, або культивуються (через природні умови) у дуже малих обсягах, тобто імпорту фактично не становив (крім, можливо, форелей) конкуренції

традиційним об'єктам аквакультури України на внутрішньому ринку України. Слід відзначити, що значною проблемою аквакультури є прогалини в системі збору, систематизації та аналізу даних про виробництво. Фактично за результатами роботи по адміністративній формі «Виробництво продукції аквакультури за 20_ р.» № 1А-риба (річна) звітують близько 50% суб'єктів аквакультури. Це стосується рибницьких підприємств, для яких за КВЕД-2010 аквакультура є основним видом діяльності. Альтернативних джерел збирання інформації поки що немає. Однак навіть за доступною інформацією можна відстежити деякі тенденції.

Після затвердження Кабінетом Міністрів України пакета нормативних актів у сфері аквакультури саме 30 вересня 2015 року відкрились нові можливості для діяльності у цій сфері. Серед них слід назвати будівництво рибницьких підприємств з морської аквакультури, отримання в оренду частини водного об'єкта, акваторії моря. При цьому залишається неврегульованим питання відведення земельних ділянок для берегових підрозділів для виробництва морської аквакультури, а також відведення площі дна для розміщення якорів, донних споруд. Створення механізму реалізації норм Закону України «Про аквакультуру» дає можливість знайти альтернативну форму, за якої виробничі активи належатимуть суб'єктам аквакультури на правах власності. Це дасть змогу Україні в рамках законодавства сформулювати прошарок малого (сімейного) та середнього виробника. Звітність від суб'єктів господарювання, які намагаються працювати у сфері марикультури, досі не надходила, і не виключено, що ми цю статистику можемо не отримати найближчим часом взагалі, оскільки як вид діяльності аквакультура не ліцензується в Україні. Потрібно ще працювати над можливим позиціонуванням морської аквакультури за основним видом діяльності за КВЕД як сільгоспвиробників (табл. 1).

Аналіз діяльності вітчизняної аквакультури за останні роки дає можливість стверджувати, що відбувається зменшення обсягів виробництва товарної риби. Це результат зниження купівельної спроможності населення, а також нинішнього стану галузі загалом. Екстенсивні технології, відсутність інновацій, невідповідність витратної та дохідної частин технологічного процесу риборозведення також сприяють зниженню обсягів виробництва. Помітним є збільшення витрат кормів, що може свідчити про неефективність діяльності. Запровадження у виробництво новітніх технологій, які знижують собівартість продукції, потребує значних коштів. Водночас є сподівання на те, що проект щодо надання позики у вітчизняний АПК розміром у 400 млн. євро якнайшвидше буде реалізований та дасть змогу малим та середнім фермерам зробити якісний стрибок у розвитку вітчизняного сільського господарства.

Щодо поліпшення інвестиційного клімату у сфері аквакультури, то насамперед варто згадати створення в Україні бізнес-портфоліо вдалих аквакультурних проектів, які ґрунтуються на сучасних ресурсощадних технологіях. Такі проекти зараз конче необхідні Україні. За допомогою них створюється нове ділове середовище, в аквакультуру залучається талановита молодь, серед населення пропагується природоохоронна філософія. Також підготовлено інвестиційний проект «Організація промислового виробництва марикультури в шельфових водах Чорного моря і створення в прибережній зоні енергоощадних сонячних вегераріїв». Проект містить новітній підхід до промислового вирощування морських моллюсків (устриць, мідій) в комплексі з органічною рослинною продукцією, із використанням сонячної та вітрової енергії прибережної зони Чорного моря. Однак навіть за таких умов спостерігаються позитивні тенденції у напрямі оптимізації виробництва: з кожним роком збільшується частка інтенсивної аквакультури, кількість невеликих рибницьких підприємств постійно збільшу-

Таблиця 1

Показники діяльності вітчизняної аквакультури за 2013–2015 рр.

Роки	Рибопосадковий матеріал		Товарна продукція, тис. кг	Витрати кормів, тис. кг	Внесення добрив, тис. кг	Рибопро-дуктивність ставків, кг/га	Реалізо-вано про-дукції аква-культури, тис. грн.
	тис. кг	тис. шт.					
2013	11 673,7	223 323,0	29 766,2	59 195,9	24 176,8	371,3	778 956,6
2014	8 322,45	514 925,7	24 366,2	40 625,3	8 464,3	378,5	1 813 121,7
2015	7746,97	1 447 757,2	20 252,1	43 884,9	10 123,6	411,5	422 336,7

ється. Водночас кількість великих рибгоспів фактично не змінюється. Збільшується незначними темпами рибопродуктивність водойм. У виробництві рибопосадкового матеріалу частка однорічки превалює перед дворічкою. Ці факти вказують на незначний ухил розвитку в бік інтенсивної аквакультури та ресурсозберігаючих технологій.

Висновки з цього дослідження. Таким чином, для досягнення поставлених завдань необхідно:

1) надати пропозиції щодо внесення змін до Податкового кодексу України в частині зменшення орендної плати для суб'єктів аквакультури; цю роботу потрібно проводити відповідно до Перехідних положень Закону України «Про аквакультуру»; зменшення вартості оренди землі має бути лише першим кроком до запровадження прийнятної системи оподаткування рибогосподарського та аквакультурного бізнесу в 2017 році;

2) практично завершити роботи зі створення програмного забезпечення Державного реєстру рибогосподарських водних об'єктів (їх частин), закінчити установлення обладнання та здійснити захист інформації, продовжити роботу із первинного збору даних щодо наявності рибогосподарських водних об'єктів, запровадити практичну дію Державного реєстру рибогосподарських водних об'єктів (їх частин), що сприятиме встановленню прозорої системи контролю за використанням водних об'єктів; це дасть можливість аналітичного визначення параметрів розвитку аквакультури, сприятиме моделюванню та прогнозуванню діяльності саме у сфері аквакультури;

3) створити умови для запровадження альтернативних форм аквакультури, фермерських господарств сімейного типу, запровадження кооперації та змішаних господарств; це є передумовою розвитку української аквакультури.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Стан, тенденції та перспективи розвитку зовнішньоекономічної діяльності в АПК / [В. Галушко, Л. Діброва, А. Діброва] // Наукове забезпечення сталого розвитку сільського господарства степу України. – 2005. – Т. 1. – С. 117–135.
2. Могильний О. Регулювання аграрної сфери / О. Могильний. – Ужгород: ІВА. 2005. – 400 с.
3. Стеченко Д. Державне регулювання економіки: [навч. посіб.] / Д. Стеченко. – К.: МАУП, 2000. – 176 с.
4. Vdovenko N. Coordination of process standardization and methodology of state regulation of agrarian sector / N. Vdovenko, B. Gechbaia // Моамбе. – 2016. – № 23. – С. 17–21.
5. Державне регулювання економіки та економічна політика: [навч. посіб.] / [В. Бодров, О. Сафронова, Н. Балдич]. – К.: Академвидав, 2010. – 520 с.
6. Кейнс Д.Н. Предмет и метод политической экономии / Д.Н. Кейнс; пер. с англ. А. Гуковского; предисл. А. Мануилова. – М.: Тип. И.А. Баландина, 1899. – 279 с.
7. Коуз Р. Фирма, рынок и право / Р. Коуз; пер. с англ. – М.: Новое издательство, 2007. – 224 с.
8. Korobova N. Methods of state regulation of agricultural sector in terms of the orientation of the economy to safety and quality standards / N. Korobova, N. Vdovenko // Wspolraca Europejska. – 2015. – № 3 (3). – Vol. 3. – С. 23–33.
9. Діброва А. Механізм державного регулювання сільського господарства: зарубіжний досвід для України / А. Діброва // Аграрна освіта та наука. – 2007. – Т. 8. – № 3–4. – С. 118–123.
10. Сучасна аквакультура: від теорії до практики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://darg.gov.ua/_praktichnij_posibnik_pro_0_0_0_3091_1.html
11. Кваша С. Методологічний базис прийняття суспільних рішень в аграрній політиці / С. Кваша // Економіка АПК. – 2013. – № 8 – С. 12–21.